

Сенченко В. В.

*старший науковий співробітник,
Центр інновацій та технологічного розвитку
Державної установи «Інститут досліджень науково-технічного
потенціалу та історії науки імені Г.М. Доброва НАН України»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-611-2-15>

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Україна несе величезні економічні втрати. За оцінкою Кабміну України та Світового банку, сукупні втрати України (економічні, соціальні та інші) від війни на початок 2024 р. становили \$499 млрд. За їхньою оцінкою, на відновлення української економіки впродовж наступного десятиліття знадобиться \$486 млрд [1].

Незважаючи на те що воєнні дії ще тривають, уже сьогодні потрібно визначати джерела, шляхи, способи майбутнього відновлення економіки України. Для вибору правильного орієнтиру наукової та інноваційної політики необхідно проаналізувати досвід різних країн і на основі аналізу сформулювати ключові ідеї та механізми для перебудови вітчизняної науково-інноваційної системи та розроблення кращих інструментів реалізації політики.

Під час розробки стратегічних напрямків відновлення економіки України після війни, важливо брати до уваги досвід інших країн, але не менш важливо враховувати особливості та унікальність України. Тож, слід враховувати досвід інших країн, які стикнулися з аналогічними викликами, але приймати рішення, ураховуючи особливості ситуації та потреби українського суспільства: слабку розвиненість високотехнологічних підприємств і галузей, значний фізичний і моральний знос виробничого потенціалу більшості промислових підприємств, недостатність фінансування інноваційного сектору економіки, структурну розбалансованість, технологічну низькоукладність, сировинну експортоорієнтованість, низьку конкурентоспроможність. В Україні мають місце слабка координація інноваційної політики з розвитком малого та середнього бізнесу та промисловою політикою, вони взаємно не доповнюють одна одну, неадекватні

інституційні та правові рамки та неправильна координація на рівні центрального уряду. Крім того, в контексті інструментів інноваційної політики найбільшою проблемою залишаються інструменти підтримки відносин між наукою, бізнесом, урядом, споживачами.

З огляду на ці проблеми післявоєнна відбудова України має бути спрямована на кардинальну зміну структури економіки, перехід від аграрно-сировинного її типу до індустріально-інноваційного на основі створення сучасної високотехнологічної, цифровізованої промисловості.

В цілому, приклади країн, які пройшли через процес післявоєнної відбудови, показують, що не існує єдиного універсального методу для відновлення економіки після війни. Кожна країна має свої унікальні економічні, геополітичні і культурні особливості, і відновлення варіюється в залежності від цих факторів. Однак, незважаючи на ці різниці, існують загальні стратегії, які використовуються у багатьох країнах для успішної післявоєнної відбудови економіки:

1) державне антикризове регулювання, яке допомагає активізувати процеси відновлення національного виробництва;

2) лібералізація економіки, яка сприяє відкриттю ринків та залученню іноземних інвестицій;

3) розвиток високотехнологічних галузей економіки для створення інновацій та підвищення конкурентоспроможності;

4) створення експортно-орієнтованої економіки для розвитку зовнішньої торгівлі та збільшення обсягів експорту;

5) залучення значних зовнішніх фінансових ресурсів для підтримки процесу відновлення.

Світовий досвід доводить, що наука і технології є не лише одним із ключових факторів економічного та соціального розвитку країни в довгостроковій перспективі, а й найважливішим чинником подолання наслідків криз і воєн. Ті країни, яким вдалося перетворити науку на джерело розвитку, змогли досягти значних економічних результатів і високого рівня життя.

Залежно від інноваційної політики, яку провадить держава, експерти виділяють три групи країн [2]:

1) країни, орієнтовані на лідерство в науці, реалізацію великих цільових проєктів, що охоплюють всі стадії інноваційного циклу (Великобританія, США, Франція);

2) країни, що створюють сприятливий інноваційний клімат для покращення умов ведення бізнесу та здійснення економічної діяльності (Німеччина, Ірландія, Швеція, Швейцарія);

3) країни, які стимулюють нововведення шляхом розвитку інноваційної структури та опанування досягненнями світового НТП, поєднуючи науку і виробництво (Південна Корея, Японія).

У Великій Британії з початку третього тисячоліття бурхливий розвиток отримала політика щодо розвитку інноваційної активності. На сьогоднішній момент політика державного фінансування досліджень реалізується у рамках системи «подвійної підтримки». По-перше, стратегічне фінансування здійснюється через одноразові субсидії, по-друге, фінансування дослідницьких рад здійснюється Департаментом інновацій університетів та компетенцій. Отримавши фінансову підтримку від департаменту, дослідницькі поради на проектній основі розподіляють фінанси на проведення в країні досліджень. Варто зазначити, що у Великій Британії активно створюються інноваційні центри, які стають основними активаторами прогресивного економічного розвитку на рівні регіонів.

У США активний розвиток державної інноваційної політики можна зарахувати до виступу в Конгресі президента Б. Клінтона, з доповіддю «Наука та технологія: XXI століття», внаслідок чого на рівні держави було закріплено пріоритетне значення інновацій. Завдяки системній політиці демонополізації, малі інноваційні компанії мали реальну можливість виходу на ринок. Відмінними рисами розвитку інноваційної системи США є досить висока активність малих інноваційних компаній, значна частка освічених імігрантів, можливості появи основних інститутів інноваційної сфери незалежно від федеральних державних органів, а також найвищий рівень конкуренції серед усіх учасників інноваційного процесу.

У Німеччині інноваційний розвиток розпочався відразу після Другої світової війни, коли на державному рівні було визначено напрями здійснення науково-дослідних розробок. Важливу роль у німецький успіх внесла співпраця з США, коли набули розвитку спільні роботи у сферах космосу, атомної енергетики та авіації.

Основними інструментами підтримки та спонукання до інноваційного розвитку в зарубіжних країнах є пільгове кредитування, пільгове оподаткування, субсидії, податкові знижки, дотації, цільове фінансування, кредитні гарантії та довгострокові позики.

Перед Україною стоять не лише масштабні задачі відбудови економіки, але й реконструкції та інноваційної модернізації господарського комплексу. Це необхідно для подолання технологічного відставання та підвищення конкурентних позицій національної

економіки. Розвиток високотехнологічних виробництв також дасть змогу у більшій мірі задовольнити потреби збройних сил України у сучасній зброї та потреби, пов'язані з реконструкцією господарського комплексу, підвищити стійкість національної економіки та безпеку держави. В той же час відбудова України неможлива без урахування регіональних особливостей, їхніх втрат та нових економічних реалій, які виникли внаслідок війни, переміщення підприємств та масштабної міграції населення. Відбудова та інноваційна модернізація економіки регіонів має базуватися на більш повному врахуванні сильних та слабких сторін регіональних економічних систем та залученні до цього процесу всіх суб'єктів регіонального розвитку. Ефективним інструментом забезпечення такого вектору регіонального розвитку є стратегія смарт-спеціалізації, яка широко використовується в країнах ЄС [3].

Вітчизняні дослідники досить широко аналізували процеси та проблеми смарт-спеціалізації в Україні, що відображено в публікаціях фахівців Інституту регіональних досліджень НАН України, Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту економіки промисловості НАН України, статтях Б. Данилишина, О. Носирєва та багатьох інших дослідників. Нині стратегія смарт-спеціалізації стає ще більш актуальною в контексті завдань відновлення і модернізації постраждалої внаслідок війни економіки регіонів України.

Формування політики щодо наукової та інноваційної діяльності має бути зосереджене на:

- збільшенні частки високотехнологічних та середньо високотехнологічних товарів у загальному обсязі виробництва;
- збільшенні державних та приватних інвестицій у ДіР, зміцненні зв'язків між промисловістю та наукою та заохоченні до модернізації технологій;
- активнішій комерціалізації інноваційних ідей за рахунок стимулювання попиту на внутрішньому ринку.

Британські експерти припускають, що найефективніша інновація під час кризи та війни ґрунтується на адаптації, тобто використанні наявних знань і навичок для перепрофілювання поточних технологій [4]. Поряд із цим у довгостроковому періоді такий підхід не буде життєздатним, оскільки зміну діяльності у промисловості обмежить існуюча науково-технологічна база. А отже, вирішальне значення для створення інноваційних рішень у відповідь на несподівані потрясіння та шоки, якими і є війна, має розвиток фундаментальної та прикладної науки.

Наразі Україні слід переглянути свою науково-інноваційну політику, додавши завдання відновлення в короткостроковому періоді. Зарубіжні дослідники науково-інноваційної політики під час кризи пропонують такі три підходи до інноваційної політики, які країна може вибрати як відповідь на кризи та війну: виробництво інновацій, закупівля інновацій та перепрофілювання наявних технологій і розробок.

Побудова нової економіки в Україні потребує її структурної модернізації на основі інтеграції наукового та інноваційного потенціалів, відновлення виробничої сфери та інфраструктури країни з використанням сучасних технологій і ресурсів. Варто звернути увагу на формування інноваційної структурної політики на базі пріоритетного розвитку наукомістких виробництв, головною метою якої має бути здатність забезпечувати випуск конкурентоспроможної продукції. Реалізація такої політики передбачає створення сприятливого інвестиційного середовища для залучення іноземних інвестицій.

Література:

1. \$499 млрд. становлять сукупні втрати України (економічні, соціальні та інші) від війни // УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.com>.
2. Кукушка І.В. Інновації як дієвий інструмент розвитку країни в післявоєнний період. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. № 12 (258). С. 55–64.
3. Сенченко В.В., Соловйов В.П., Удовенко О.М. Наука, інновації, смарт-спеціалізація як основний напрямок повоєнної відбудови економіки регіонів України. *Наукові перспективи*. 2025. № 10. С.595–609.
4. Leadbeater C. Innovation and crisis: comparing wartime strategy to our COVID-19 response. NESTA blogs. 2020. URL: <https://www.nesta.org.uk/blog/innovation-and-crisis-comparing-wartime-strategy-our-covid-19-response>.